

מסמך רקע לדיון בנושא :

**ועדת החקירה הממלכתית
"לעניין היעלמם של ילדים מבין עולי תימן"**

גרסת אינטרנט

מוגש לוועדת הפנים ואיכות הסביבה

כתיבה : יוסי זולפן ועוגן גולדמן, עובדי מחקר ומידע
אישור : גיא בר-נס, ראש צוות

כ"ט בסיון תשס"א
20 ביוני 2001

תמצית -

פרשת היעלמות ילדי תימן עלתה לכותרות כבר מאמצע שנות השישים ומאז לא ירדה מסדר היום הציבורי והשיח התקשורתי והפוליטי במדינת ישראל. הדיון הציבורי בנושא, הוביל להקמת מספר ועדות חקירה, וכיום עומדת הסוגיה הנידונה לבחינת ועדת החקירה הממלכתית "לעניין היעלמותם של ילדים מבין עולי תימן".

בשנת 1967, מונתה ועדת החקירה הראשונה שעסקה בעניין ילדי תימן. הוועדה נודעה בשם "ועדת בהלול - מינקובסקי". מממצאיה, ניתן ללמוד שמתוך 342 הילדים, אשר לגבי היעלמותם הוגשו תלונות, 316 נפטרו.

בשנת 1986, פרסמה "הוועדה הציבורית לגילוי ילדי תימן הנעדרים", דו"ח המציג נימוקים לצורך בהקמת ועדת חקירה ממלכתית. בדו"ח הסתמכה הוועדה, על מחקרו של דב לויטן, שהעלה שאלות קשות באשר לאופן התנהלות חקירתה של "ועדת בהלול- מינקובסקי".

בשנת 1988, הקים ראש הממשלה דאז, יצחק שמיר, את "ועדת שלגי", ועדת חקירה שאינה ממלכתית. בסך הכל קיבלה הוועדה 505 הודעות על נעדרים, שמתוכן 204 הודעות על ילדים שגורלם כבר נבדק על-ידי "ועדת בהלול-מינקובסקי", ו - 301 מקרים שטרם נחקרו בעבר. בנוסף, בדקה הוועדה כ - 10,000 תיקי אימוץ, בין השנים 1949 - 1960. בסה"כ, לא נמצאו ממצאים כלשהם באשר לגורלם של 65 מהנעדרים, אולם אין בכך כדי לקבוע כי הם הועלמו. יש לציין, כי ועדת שלגי נעדרה כל סמכות לברר תלונות על כוונת זדון באשר להיעלמותם של ילדים, או לחקור את התנהגות הגורמים השונים שטיפלו בנושא.

בתאריך ה - 8.1.95, החליטה הממשלה על הקמתה של ועדת חקירה ממלכתית "לעניין היעלמותם של ילדים מבין עולי תימן". פעילות הוועדה מתמקדת במספר מישורים : איתור חומר תיעודי, הכנת דו"חות מסכמים פרטניים וניהול דיונים מסכמים לקראת הכנת הדו"ח הסופי. הוועדה טוענת כי היא השקיעה מאמצים רבים במטרה להניע מספר גורמים שטענו כי יש ברשותם מידע בדבר "החטיפה הממסדית של הילדים", כדי שיסייעו לה בחשיפת פרטים נוספים על הפרשה הנחקרת. לטענתה, לא זכתה עד כה הוועדה לשיתוף פעולה מצד גורמים אלו, אולם במקביל לניסוח הדו"ח הסופי, היא עדיין קוראת ומצפה לסיועם.

1. מבוא

בתאריך ה - 14.3.2001, התקיימה ישיבה במליאת הכנסת שנושאה : שיתוקה של ועדת החקירה הממלכתית "לעניין העלמותם של ילדים מבין עולי תימן". את ההצעה לסדר היום, הגיש חבר הכנסת אריה גמליאל, אשר במסגרת הדיון העלה טענות באשר לתיפקודה של ועדת החקירה הממלכתית, אופן התנהלות החקירה ומישכה הארוך. בסיכומה של ישיבת המליאה, הוחלט להעביר את הנושא הנידון, לדיון בוועדת הפנים ואיכות הסביבה של הכנסת.

2. "ועדת בהלול - מינקובסקי"¹

בשנת 1967, מונתה ועדת החקירה הראשונה שעסקה בעניין ילדי תימן. הוועדה נודעה בשם "ועדת בהלול - מינקובסקי" ומונתה על ידי שרי המשפטים והמשטרה דאז. תפקידה היה בירור הטענות באשר להיעלמם של תינוקות ממחנות עולים, בין השנים 1949-1951, כמו גם התחקות אחר אשר עלה בגורלם.

2.1 מהלך החקירה

"ועדת בהלול - מינקובסקי" חקרה 342 תלונות והעלתה מספר הסברים אפשריים להיעלמות ילדי תימן, בניהן:

- א. עלייה המונית תוך תקופה קצרה.
- ב. מעבר אוכלוסייה ממחנה למחנה.
- ג. אישפוז ילדים והעברתם מבית חולים אחד למשנהו, ללא הקפדה על רישום מתאים ו/או מדויק.
- ד. תחלואה ותמותה גבוהות יחסית בקרב הילדים.
- ה. רישום משובש של שמות הילדים.

2.2 תוצאות החקירה

ממצאי חקירת הוועדה ניתן ללמוד שמתוך 342 הילדים, אשר לגבי היעלמותם הוגשו תלונות, 316 נפטרו. כמו כן, בבדיקת תיקי האימוץ התגלתה עובדת אימוצם של שני ילדים, אשר הוגשה תלונה על היעלמם. בנוסף, הוגשו לוועדה 17 תלונות על ילדים שנעלמו במחנה חאשד ליד עדן, אשר לא נחקרו על-ידי הוועדה מסיבות טכניות.

2.3 המלצות הוועדה

בעניין הילדים המאומצים, המליצה הוועדה כי: "יש להסמיך את פקידת אימוץ ראשית במשרד הסעד להודיע להורי שני הילדים שנתגלו כמאומצים, במכתב אישי, שהילדים אומצו ותו לא".² בנוסף, חקרה הוועדה אם יש יסוד לכאורה לידיעות לפיהן נמסרו ילדים יוצאי תימן ליהודים מחו"ל, אולם לא הגיעה לתוצאות. בדיווחה לשרי המשפטים והמשטרה, המליצה הוועדה על עריכת חקירה בחו"ל, אולם היא עצמה התמקדה בחקירה בישראל בלבד.

¹ תקציר דו"ח ועדת בהלול - מינקובסקי, מרץ 1968.
² ההדגשה במקור

3. "הוועדה הציבורית לגילוי ילדי תימן הנעדרים"³

בשונה מוועדת בהלול – מינקובסקי שמונתה על-ידי שרי ממשלה, "הוועדה הציבורית לגילוי ילדי תימן הנעדרים" הינה עמותה הכוללת רבנים, משפטנים, פסיכולוגים וראשי רשויות. ועדה זו, החלה בפעילותה בשנת 1966⁴, לאחר שלבתי הורים שילדיהם נעלמו, נשלחו צווי גיוס והזמנות להשתתף בבחירות.

בשנת 1986, פרסמה הוועדה דו"ח, המציג נימוקים לצורך בהקמת ועדת חקירה ממלכתית. בדו"ח הסתמכה הוועדה, בין היתר, על מחקרו של דב לויטן מאוניברסיטת בר אילן, שהעלה שאלות קשות בנוגע לפרשת ילדי תימן הנעדרים ובאשר לאופן התנהלות חקירתה של "ועדת בהלול-מינקובסקי". בין טענותיו של לויטן:

- א. שיקולים פוליטיים מנעו הקמת ועדת חקירה **ממלכתית**.
- ב. "ועדת בהלול-מינקובסקי" לא הוקמה בהתאם או על פי חוק כלשהו, אלא על פי המלצת שר המשפטים.
- ג. שני נציגי הוועדה, היו פקידים ציבוריים בכירים, שמונו על פי החלטתם ובחירתם הבלעדית של שרי המשפטים והמשטרה.
- ד. "ועדת בהלול-מינקובסקי" לא חקרה את כל התלונות שהוגשו.
- ה. ייתכן שמספר הילדים שנעלמו גדול מ-342.
- ו. הסבר הוועדה, לפיו ליקויים מנהליים מנעו מסירת מידע מוסמך להורים והזמנה לטקס הקבורה, אינו מתקבל על הדעת, היות ומדובר במאות מקרים ולא במקרים בודדים.
- ז. לא התבצע אימות של תעודות פטירה על ידי פתיחה מדגמית של מספר קברים, במטרה לוודא שאכן תעודות הפטירה אמינות.

4. "ועדת שלגי"⁵

בשנת 1988, הקים ראש הממשלה דאז, יצחק שמיר, את "ועדת שלגי", כוועדת בירור לעניין ילדי תימן הנעדרים. הוועדה הוקמה על פי "חוק ועדות חקירה", בניגוד לוועדת "בהלול-מינקובסקי". בראש "ועדת שלגי" עמד השופט, דר' משה שלגי.

4.1 מטרת הוועדה וסמכויותיה

במסגרת תפקידה, התבקשה הוועדה לטפל בתלונות שלא נידונו על-ידי ועדת "בהלול-מינקובסקי", אלא אם כן יתברר כי קיים חומר עובדתי שלא נבדק בעבר והדורש את התייחסותה. יש לציין, כי ועדת שלגי נעדרה כל סמכות לברר תלונות על כוונת זדון באשר להיעלמותם של ילדים, או לחקור את התנהגות הגורמים השונים שטיפלו בנושא, בניהם אלו הממסדיים.

³ תקציר מחקרו של דב לויטן; ניתוח סוציולוגי – פוליטי של עלייתם וקליטתם של יהודי תימן בישראל בעת החדשה.

כמו כן דו"ח הוועדה הציבורית לגילוי ילדי תימן הנעדרים; פרשת ילדי תימן הנעדרים – נימוקים לדרישה להקמת ועדת חקירה ממלכתית. אדר תשמ"ו מרץ 1986.

⁴ יצוין כי ועדת בהלול-מינקובסקי פעלה יחד עם הוועדה הציבורית לגילוי ילדי תימן הנעדרים, כמתחייב מכתב מינויה.

⁵ דו"ח "ועדת שלגי". ירושלים, כסלו תשנ"ה נובמבר 1994.

4.2 עבודת הוועדה

את עבודת הוועדה ליוו מר דב לויטן ו"הוועדה הציבורית לגילוי ילדי תימן הנעדרים". בסך הכל קיבלה הוועדה 505 הודעות על נעדרים, שמתוכן 204 הודעות על ילדים שגורלם כבר נבדק על ידי "ועדת בהלול-מינקובסקי", ו-301 מקרים שטרם נחקרו בעבר. ממרבית הודעות המשפחות על היעדרות ילדיהן, עולה כי הילדים נעלמו מבתי-חולים ובתי-תינוקות. מעניין לציין כי בין הילדים שעובדת היעדרותם הועברה לידיעת הוועדה, היו גם בני יוצאי ארצות אחרות זולת תימן, בניהן בולגריה, פרס, צפון אפריקה, צרפת ורומניה.

4.3 מסקנות הוועדה

כמצוין לעיל, קיבלה הוועדה לידיה דיווחים על 505 נעדרים, לפי הפירוט שלהלן:

- א. 204 הודעות שנידונו ונחקרו בעבר, במסגרת טיפולה של "ועדת בהלול-מינקובסקי", מתוכן ב - 34 מקרים התגלו טעויות בממצאי הוועדה, אשר תוקנו.
 - ב. 301 הודעות חדשות, מתוכן ב - 14 מקרים נעלמו הנעדרים בעיר עדן שבתימן, כשלגבי שלושה מהם התגלה מידע המצביע על פטירתם בעיר זו. באשר ליתר, לא הגיע לוועדה מידע כל שהוא.
- בנוגע לשאר 287 ההודעות החדשות שנבדקו על-ידי "ועדת שלגי", התברר כי ב - 222 מקרים, הילדים שהוגדרו כנעדרים - נפטרו, כאשר לגבי 171 מהם נמצא תיעוד על הבאתם לקבורה, ובאשר ל- 51 אחרים לא נמצא תיעוד דומה.
- בסה"כ הכולל, לא נמצאו ממצאים כלשהם באשר לגורלם של 65 מהנעדרים, אולם אין בכך כדי לקבוע כי הם הועלמו.
- כמו כן בדקה הוועדה כ - 10,000 תיקי אימוץ, בין השנים 1949-1960. בתיקים אלו לא התגלה מידע באשר לאימוץ ילדים שסיבת היעלמותם נחקרה.
- ראוי לציין כי הוועדה נמנעה מפתחת קברים, הן בשל מורכבות ההליך, והן משום שהתייעצות בדבר עם מומחה מהמכון לרפואה משפטית, העלתה כי לאחר עשרות שנים לא ניתן לקבוע את זהות האדם הטמון בקבר.

5. ועדת החקירה הממלכתית "לעניין היעלמם של ילדים מבין עולי תימן"

כחודש בלבד לאחר סיום עבודת "ועדת שלגי" ועל רקע המחאה הציבורית שהלכה וגברה, החליטה הממשלה בתאריך ה - 8.1.95, על הקמתה של ועדת חקירה ממלכתית "לעניין היעלמם של ילדים מבין עולי תימן", "...שתחקור את פרשת היעלמם של ילדים מבין עולי תימן בשנים 1948 - 1954 ותמסור לממשלה דין וחשבון...".⁶

בניגוד ל"ועדת בהלול-מינקובסקי", ועדת חקירה זו הוקמה מכוח "חוק ועדות חקירה" (1968), ובשונה מ"ועדת שלגי", מדובר בוועדת חקירה ממלכתית.

הוועדה מונתה על ידי השופט מאיר שמגר, נשיא בית המשפט העליון, בתאריך ה - 23.1.95. בראש הוועדה כיהן שופט בית המשפט העליון בדימוס, השופט יהודה כהן⁷, אשר פרש מכהונתו זו

⁶ החלטת ממשלה מס. 4647 מיום 8.1.95.

⁷ כתב מינוי לוועדת החקירה מתאריך ה - 23.1.95.

בפברואר 1999 ובמקומו מינה השופט אהרון ברק, נשיא בית המשפט העליון, את שופט בית המשפט העליון, השופט יעקב קדמי (כיום שופט בדימוס).

5.1 מטרות הוועדה וסמכויותיה⁸

אף על-פי שבהחלטת הממשלה על הקמתה, נקבע שהוועדה תתמקד בחקירת פרשת היעלמם של ילדים מבין עולי תימן, פרסה הוועדה, כבר משלבי עבודתה הראשונים, את יריעת החקירה גם על סוגיית היעלמם של ילדים שמוצאם ממדינות אחרות, כגון פרס, עיראק ועוד. משהוגש בג"צ בנושא, החליטה הממשלה להעניק את אישורה לחקור גם מקרי היעלמות של ילדי עולים ממדינות אחרות.

הממשלה קבעה כי הוועדה תחקור את פרשת היעלמם של ילדים מתימן ומדינות אחרות, בין השנים 1948-1954, היות ובתקופה זו בלטה תופעת היעלמותם של ילדים רבים. מטרת הוועדה הינה הגשת דו"ח מקיף על עבודת החקירה שביצעה, בהתרכז בשני מישורים: א. מתן תשובה פרטנית לכל אחד מן הפונים, באשר לממצאים הנוגעים להיעדרות הילדים. ב. התייחסות לטענות שהועלו בפניה בדבר "חטיפה ממסדית" של הילדים.

5.2 התקדמות ועדת החקירה הממלכתית⁹

פעילות הוועדה מתמקדת במספר מישורים:

- א. איתור חומר תיעודי נוסף, שיאפשר את פענוח גורלם של מספר עשרות תינוקות וילדים, שנסיבות היעלמותם טרם נחשפו. כיום, מתמקד החיפוש במספר משרדי ממשלה ובארכיונים בהם מוחזק חומר רלוונטי מתועד על גורמים שעסקו בשעתו בקליטת עלייה.
- ב. הכנת דו"חות מסכמים פרטניים, המתייחסים לרקע היעלמותו של כל אחד ואחד מן הילדים, שנסיבות היעדרותם פוענחו. המדובר בלמעלה מ- 800 תלונות ובחומר מורכב שנאסף על-ידי הוועדה באמצעות חוקריה. יש לציין כי הכנת הדו"חות ועריכתם, מחייבים תהליך של הצלבת מידע, הכרוך במאמץ גדול ובזמן רב.
- ג. ניהול דיונים מסכמים לקראת הכנת הדו"ח הסופי, שיהיה מבוסס על למעלה מ-11,000 עדויות שהושמעו בפני הוועדה, כמו גם על כמות נכבדה ומורכבת ביותר של חומר מתועד.

הוועדה טוענת כי היא השקיעה מאמצים רבים במטרה להניע מספר גורמים שטענו כי יש ברשותם מידע בדבר "החטיפה הממסדית של הילדים", כדי שיסייעו לה בחשיפת פרטים נוספים על הפרשה הנחקרת.

עם זאת חשוב להדגיש כי לטענתה, לא זכתה עד כה הוועדה לשיתוף פעולה מצד גורמים אלו, אולם במקביל לניסוח הדו"ח הסופי, היא עדיין קוראת ומצפה לשיתוף פעולה מצדם.

על כל פנים, לפי הערכה שצוינה בפני שר המשפטים מר מאיר שטרית, בכוונת הוועדה להגיש את הדו"ח הסופי בלוי הדוחות הפרטניים עד סוף שנה זו.

⁸ מכתב מסגנית בכירה ראשונה לפרקליט מחוז ירושלים 11.6.2001.

5.3 בדיקת תיקי אימוץ והורים מאמצים¹⁰

במסגרת חקירתה, עושה הוועדה שימוש בייפוי הכוח שניתן לה מהיועץ המשפטי לממשלה והמאפשר לה לעיין בתיקי אימוץ העשויים לשפוך אור על הפרשה. כמו כן, הופיעו בפני הוועדה אנשים שביקשו לדעת אם גם הם בין הנעדרים וכן מספר של הורים מאמצים שזומנו לוועדה כדי לבדוק את נסיבות האימוץ לו היו שותפים. בנוסף, פנתה הוועדה לציבור הרחב באמצעות כלי התקשורת, בבקשה להביא בפניה כל מידע על ילדים שלא גדלו במשפחותיהם הביולוגיות, בנסיבות העלולות לעורר חשד שהם כלולים בנעדרים שנסיבות היעלמותם נחקרת. מידע שמגיע לידי הוועדה, נבחן על-ידיה ובמקרים בהם מתברר כי הילדים אומצו כדון, מתבצעת הצלבה בין תיקי האימוץ לבין אינפורמציה הקיימת בידי הוועדה והעוסקת בנסיבות היעדרם¹¹.

⁹ תכתובת פנימית במשרד המשפטים מאת עו"ד דרורה נחמני – רוט סגנית בכירה לפרקליט מחוז ירושלים לשר המשפטים מר מאיר שטרית לקראת הצעה לסדר היום בכנסת בנושא "שיתוקה של הוועדה הממלכתית לילדי תימן".
¹⁰ תכתובת פנימית במשרד המשפטים מאת עו"ד דרורה נחמני – רוט סגנית בכירה לפרקליט מחוז ירושלים לשר המשפטים מר מאיר שטרית לקראת הצעה לסדר היום בכנסת בנושא "שיתוקה של הוועדה הממלכתית לילדי תימן".
¹¹ מפאת חיסיון נושא האימוץ אין אפשרות להביא פרטים נוספים על הנושא. יחד עם זאת בתשובת עו"ד דרורה נחמני סגנית פרקליט מחוז ירושלים צויין שכל פרט רלוונטי ימצא ביטוי בדו"ח הסופי של הוועדה, זאת במסגרת מגבלות החיסיון שחוק האימוץ מציב.

6. סיכום

מזה מספר עשורים, מעסיקה פרשת ילדי תימן הנעדרים, את הציבור בישראל ומאז התעוררות הפרשה ועד ימינו, מונו לחקור בעניין שלוש ועדות חקירה. ועדת החקירה הנוכחית, "ועדת קדמי", הינה ועדת חקירה ממלכתית, המחזיקה בסמכות לחקור את היעלם של ילדים יוצאי תימן ומדינות אחרות, בין השנים 1948 – 1954. במסגרת עבודתה, חוקרת הוועדה למעלה מ- 800 תלונות שהוגשו לה. חקירתה זו מבוססת, בין היתר, על חומר תיעודי, הכולל תיקי אימוץ רבים ועל כ- 11,000 עדויות שהובאו לפניה, בניהן עדויות של הורים מאמצים. מטרות הוועדה הינן הגשת דו"ח פרטני על כל אחד מהילדים והתייחסות לטענות על "חטיפה ממסדית". לפי הערכת הוועדה, עתידה היא להגיש את הדו"ח הסופי והדו"חות הפרטניים, עד סוף שנה זו.

7. רשימת מקורות מידע

א. דו"חות:

- דו"ח הוועדה הציבורית לגילוי ילדי תימן הנעדרים, "פרשת ילדי תימן הנעדרים - נימוקים לדרישה להקמת ועדת חקירה ממלכתית", קרית-אונו, מרץ 1986.
- דו"ח ועדת בהלול – מינקובסקי, ועדת חקירה לגילוי ילדי תימן, פ"ת, מרץ 1968 (תמצית).

ב. תכתובות:

- עו"ד דרורה נחמני – רוט, סגנית בכירה ראשונה לפרקליט מחוז ירושלים, משרד המשפטים, לשכת פרקליט מחוז ירושלים, 11.6.2001.
- עו"ד דרורה נחמני – רוט, סגנית בכירה לפרקליט מחוז ירושלים, מכתב לשר המשפטים מר מאיר שטרית, 12.3.2001.

ג. מחקרים:

- לויטן, דב. ניתוח סוציולוגי - פוליטי של עלייתם וקליטתם של יהודי תימן בישראל בעת החדשה (תקציר).

ד. החלטות ממשלה:

- החלטת ממשלה מס. 4647 מיום ה – 8 בינואר, 1995.

ה. כתבי מינוי:

- כתב מינוי לוועדת החקירה הממלכתית "לעניין העלמם של ילדים מבין עולי תימן" מיום ה – 23 בינואר 1995.